P. Gábor Mózes
OROSZNAK LENNI. NYITÁS KELETRE
206 oldal (H. n., 2015, magánkiadás)

A keleti nyitás kérdése az elmúlt években Magyarországon is előtérbe került. Azonban jórészt igen korlátozott értelemben: hivatalos szinten elsősorban politikai és gazdasági, míg a társadalom őstörténet iránt érdeklődő köreiben javarészt etnikai alapon. A keleti nyitásban rejlő valódi lehetőségek felmutatására történtek ugyan kísérletek – többek között a *Magyar Hüperión* lapjain –, de ezek társadalmi szintű foganatjának nem kedveztek a körülmények. Az Európába tartó, népvándorlásszerű „déli áramlattal" viszont az eddig biztosnak hitt szemléletbeli gátak átszakadtak, így a keleti nyitás szellemi dimenziói láthatóbbá válhatnak. Ma már ugyanis nyilvánvaló, hogy Európában nem gazdasági, hanem az általános világnézet alapjait érintő válságról beszélhetünk, ami túlmutat az ismert Kelet-Nyugat ellentéten.

A személyiségi határokat látni nem kívánó – és éppen ezért kaotikus – szabados „európai" elvek egyéni és közösségi szinten kezdték ki az identitást. A fennen hirdetett nyitottság ugyanis szellemi értelemben – vertikálisan – egyáltalán nem érvényesül. A pusztán anyagi – horizontális – indíttatású „befogadó" tudniillik csupán fogyasztó, vagy önmagát fogyasztási cikként reklámozó. Nyugat-Európa „déli nyitása" Kelet felé éppen ezért pusztító önmagára nézve. Bizonyos értelemben jelképesnek tekinthető mindaz, amivel a határok áthágására ösztönző Nyugat most szembesül.

Egyre inkább úgy tűnik, hogy a hihetetlen ellentmondások közepette saját farkába harapó Európa nyugati fele, a tőle különállónak vélt keleti fél nélkül önmagát meghatározni már képtelen. Az ellentmondások káoszából csak az ellentmondásokat áthidalni képes, egységben látó szellemi irányultság jelenthet kiutat. Közép-Európa – és ezen belül Magyarország – szerepe ebből a szempontból felértékelődhet: a széthúzó kétség helyett a Kelet és Nyugat, Dél és Észak erőit átlényegítő szellemi tengely képviseletével.

Elsősorban ezért tartom különös jelentőségűnek P. Gábor Mózes frissen megjelent könyvét, amelyben a keleti nyitás és az identitás kérdésének szellemi dimenziói nyílnak meg az olvasó előtt.

Az utolsó vacsora
(1497 körül)

A kívülállót Oroszország és Eurázsia képzete mindig is a határtalannak tűnő tér és idő bűvöletével nyűgözte le. Annak lényege azonban a tér és idő korlátozottságából láthatatlan. Ahhoz, hogy önmagát megmutassa, a történelemfelettiségbe, az anyagit átszellemítő „keresztségbe" kell lépnünk. Az *Orosznak lenni* című önvallomás ezt segíti elő számunkra.

Az egykori pravoszláv szerzetes írásán keresztül az orosz lélek mély rejtelmei, vallási, kulturális, történelmi mozgatóerői sejlenek fel előttünk. Bármely nép lelkiségébe való betekintés – annak leheletfinom, többsíkú összetettsége miatt – nem könnyű feladat. Az egyoldalúság és a torzítás veszélye mindig fennáll. Egy ilyen vállalkozás nem pusztán érzelmi függetlenséget, többirányú tudományos tájékozottságot, hanem valódi nyitottságot és szellemi fegyelmet követel meg. *Misztikus realizmus* – talán ezzel a szókapcsolattal tudnám jellemezni azt az atmoszférát, amely a könyvet áthatja. (A borítón látható festmény ebből a szempontból is tökéletes választásnak tekinthető.)

A „szent Oroszország" egyetemes keresztény ideájának szemszögéből nyerhetünk betekintést az orosz bensőségesség rejtett világába, szélsőségeivel és mértéktartó erényeivel együtt. Ez az orosz Keletről szóló, több fázisban, sokáig íródott alkotás nem idealizálja az orosz népet és az ortodoxiát. Az idealizmus ezen írás kapcsán ugyanis nem az oroszok, az intézményesült állam vagy az egyház iránti elfogultságot jelenti, hanem a szerző által a pravoszláviában keresett szellemiséggel való radikális meg nem alkuvást. Ez a stílusra éppúgy vonatkozik, mint a tartalomra. A könyv sűrű és mégis légnemű, minden mondatából mély szellemi áthatottság sugárzik. Állandóan érezhető „szent Oroszország" ikonjának a jelenléte. Az ábrázolás nem fotó-realisztikus, de nem is ikonikus. Inkább egy lélekrajz, mely az önálló személyiségnek tekintett oroszságot mozgató belső lényegiséget keresi. Talán éppen ezért lenyűgöző és egyszerre meghökkentő a szerző leplezetlen őszintesége.

P. Gábor Mózes saját életének személyes élményein keresztül emeli fel a történelem és kultúra fátylát a keleti kereszténységről, és sejtet meg számunkra valamit a térben és időben határtalannak tűnő eurázsiai orosz létről. Tudatosan nem azt írom, hogy „keresztmetszetet ad", mivel ezzel nem tükrözném a könyv – legkevésbé sem materialista – szellemiségét. Az életrajz-jellegű forma sem öncélúság, inkább csak eszköz a valódi mondanivaló élő bemutatásához. Az erények láttatása mellett az illúziókkal való leszámolást is segíti. Személyes motiváltságáról így ír a szerző: „*A nem-keresztény keleti misztika és a szinte csontvázzá soványodott nyugati kereszténység szintézisét kerestem az óhitű keleti hagyományokban, és bizonyos mértékben meg is találtam. Ami pedig feltételezéseimben hamisnak bizonyult, idővel túlsegített önmagán.*"

A fiatal egyetemista több éves egyéni indíttatású lelki és teológiai felkészülés után 1968-ban érkezett a Szentpétervári Teológiai Akadémiára, a Szovjetunió *„valószínűtlen látszatvilágának"* valóságába. A Szovjetunión belüli ortodox egyházi életről eddig nem sokat olvashattunk magyar nyelven. Különösen a pravoszláviában továbbélő „szent Oroszország" ideájának szemszögéből nem. Ebben a könyvben rendkívül érzékletes képet kapunk az egyház és a világi hatalom megalkuvása keltette lelki konfliktusról; egyéni és közösségi vonatkozásban egyaránt. A szerző hierarchián belüli elvhű kiállása, sorsának alakulása ortodox papként, az egyház és az „idea" viszonyára, a szellemi hitelesség kérdésére is rámutat. Sorait olvasva kitűnik, hogy mindaz, amiről ír, nem pusztán a pravoszláv, hanem az egyetemes keresztény, sőt valamennyi szellemi tradíció lényegi követelménye: az anyag szellemi

átlényegítésének beteljesítése. Vagyis az igazi „Úrfelmutatás" misztériuma.

A társadalom spirituális vezetői részéről a szellemi-lelki korrupció a materializmus irányába ma általános jelenség. Az értékelvűség erkölcsi kiforgatásáról írt meglátásai általános figyelmeztetésül szolgálhatnak számunkra. Különösen napjainkban, amikor egy megroggyant, hamis szabadság-ideológia romjain Európa éhezik a valódi eucharistiára: „*Még az orosz egyház belső kritikusai sem ítélik el egyértelműen a papság bizánci hagyományokra visszanyúló »hazafias« engedelmességét az állam és általában mindenféle hatalom iránt. Szerintük ezt a külső áldozatot meg kell hozni az egyház belső békéje érdekében. Azt állítják, hogy amikor a papság erkölcsi kompromisszumokat köt az ellenséges világgal, akkor nem önmagát kompromittálja, hanem »önmagát áldozza fel«, mint jó pásztor a juhokért. Így magára veszi a hívek morális terhét, színlelésével is szolgálja a hívek üdvét. Mentális rezervációként Nyugaton szintén ismert ez a gondolatmenet, vagyis bocsánatos bűnnek számít, ha az Isten igéjét hirdető és liturgikus szolgálatát jól végző pap mindent közössége javára fordít. A rítusaihoz ragaszkodó hívősereg (az óhitűektől eltekintve) éppúgy nem ítéli el papjai megalkuvását, mint iszákosságát és egyéb vétkeit, mert akár napi élménye lehet a bűnbántból újjáéledő, irracionális, de katartikus hit. A kommunizmus összeomlása után ezért nem lehetett sehol Kelet-Európában komolyan fölvetni az egyházak politikai és morális felelősségét.*"

Az önvallomásnak is szánt visszaemlékezést – az egyes életrajzi pontok által inspirált, abból szervesen elágazó – rendkívül értékes tanulmányok gazdagítják: az orosz kultúra, társadalom, vallás és történelem, szerzetesi hagyomány, valamint az egész kelet-európai ortodoxia hátteréről. Gondolatokat olvashatunk az orosz alázat és alázatosság despotizmussal való kapcsolatáról, az „orosz eszméről", a „népi anarchizmus" történelemellenes misztikájának társadalmi hatásairól s az ebben rejlő pusztító és egyben megújító, átlényegítő lehetőségekről. Mindezek mellett betekintést nyerhetünk az orosz *szobornoszty* univerzális szemléletébe, az egyetemesség költői-lelki fölfogásába, amelyben „*megtalálható az az életfontosságú kohézió, ami a sokféleséget szellemileg egyesíteni képes.*"

Miben rejlik az oroszok elementáris lelki ereje, amely az eurázsiai teret is uralja? Miért hatja át a misztikus vallásosság ennyire az orosz földet? Az orosz filozófia a mai napig vallásfilozófia is egyben. És – habár túlzásnak tűnik – *lényegében* a kommunista ideológiát is vallási formaként öltötték magukra az oroszok. A könyv a pravoszláviában keresett „misztikus" Oroszországról szól, viszont túl is mutat azon. Az etnikai kizárólagosságokon felülemelkedő, szellemi alapú eurázsiai eszme számára is fontos mondanivalóval bírhat. A rendkívül erős orosz „*népi vallásosság, a hagyomány teljességével és a mindenséggel vágyott összhang keresése*" rámutat az eurázsiai térben rejlő szellemi egységtörekvések lehetőségeire. Ha erre nem a hierarchikus elnyomás, hanem az ősi mellérendelő szemléletben tekintünk, Európa és magunk számára is megláthatjuk a lényegi önazonosság átszellemítő forrását. A forrást, amellyel a kapcsolatot nem a külsőségek, hanem a Szentlelket befogadó, megfelelő lelkiség jelenti. Ahogy Pikó Gábor fogalmaz: „*A jézusi új bor forrása ma különösen új tömlőt kívánna, és aki nem akarja magát a mammon-imádók között aprópénzre váltani, annak csak egy lehetősége van, amit az orosz vallásfilozófia egy harmadik korszak új rendjének nevezett: a Szentlélekének.*"

Mivel a könyv kereskedelmi forgalomba nem kerül, végezetül megadjuk a kiadó elektronikus elérhetőségét: pgmozes@vipmail.hu.

Szelei István